

Програма захисту вкладів: мінімум ризиків, максимум вигод

Кредитні спілки вчать клієнтів рахувати гроші

Світлана ФІЛОНЕНКО

Минулий рік для кредитних спілок став роком відновлення після кризи: більшість із них вивели свої основні показники на докризовий рівень. Водночас особливості цього ринку в Україні спричиняють певні недоліки, які необхідно усувати. Уроки недавньої фінансової кризи мають змусити не лише кредиторів і позичальників, а й державних посадовців змінити підхід до ринку кредитування.

Про проблеми, які слід розв'язати, доки вони вкотре негативно не вплинули на стабільність фінансового сектору, читачам «Віча» розповів Іван ВИШНЕВСЬКИЙ, голова правління Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» (ОКС «ПЗВ»), голова правління Української об'єднаної кредитної спілки (УОКС).

– Іване Івановичу, охарактеризуйте, будь ласка, нинішній стан вітчизняного ринку кредитних спілок і ключові проблеми його регулювання.

– Як відомо, відродження кредитного руху на теренах незалежної України ініціювали представники канадської та американської діаспори іще на початку 1990-х. Та лише в грудні 2001 року на зміну «Тимчасовому положенню про кредитні спілки в Україні», затвердженому Указом Президента 1993 року, з'явився перший спеціалізований нормативно-правовий акт, що регулює цю діяльність, – Закон «Про кредитні спілки». Функції державного регулятора цього ринку в червні 2003 року Указом Президента було покладено на Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг (від 23.11.2011 р. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). – Ред.), створено Державний реєстр фінансових установ, із наступним запровадженням спеціалізованої звітності, яка подавалася до державного регулятора й відрізнялася від стандартних форм звітності.

Після 2008 року ринок кредитних спілок зазнав серйозних змін:

у минуле відійшли кредитні спілки квазібанківського типу, що проводили нездорову, ризиковану кредитну політику. Весною 2009 року, окрім кризи, по ринку вдарилася зміна команди в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг. Туди прийшли нові цілком професійні люди, але, на жаль, до цього вони безпосередньо не працювали на ринку фінансових послуг. Відтак змінилися підходи в державному регулюванні. Наприклад, під час перевірок чимало кредитних спілок автоматично виключалися з Державного реєстру фінансових установ лише на підставі Акта про відсутність за місцезнаходженням або за ненадходження звітності, незважаючи на наявність депозитів вкладників! На цьому тлі з'явилися сумнозвісна за ява Анатолія Могильова (на той час очільника МВС) про ліквідацію ринку, а також законопроект про заборону кредитних спілок як таких, котрий пізніше, на щастя, відкликали.

Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» спостерігає за кредитними спілками – її членами, бо цифри, що надаються Держфінпослуг, часто дуже відносні й не відображають реальної ситуації (не всі кредитні спілки, інформація про які внесена до Державного ре-

єстру фінансових установ, подають звітність до регулятора; або ж подають некоректні звіти). Ми проводимо щорічний зовнішній моніторинг діяльності кредитних установ, перевіряємо кредитний і депозитний портфелі, рівень внутрішнього контролю. За інформацією «ПЗВ», порівняно з 2009 роком спостерігається поетапне відновлення позицій на ринку, підходи до оцінки позичальника стали жорсткішими. Криза показала, що на відміну від банків для кредитних спілок порука фізичних осіб є найефективнішим способом забезпечення кредиту. Дзвінок поручителю або його дружині часто дуже швидко розв'язує проблему. Звісно, й до суду також доходить, але це поодинокі випадки – по дрібних кредитах кількість спорів дуже незначна. Кредитні спілки за своєю суттю зорієнтовані на потреби людини, а не на грабіжницькі відсотки. На відміну від банків ми зацікавлені, щоб людина швидко й безболісно «погасила» кредит, скористалася благом і, можливо, прийшла знову. Є приклади, коли ті чи інші особи користувалися кредитом від 10 до 18 разів.

Спілки стали уважнішими у фінансовій політиці, ретельніше підходять до оцінки становища позичальників. Саме тому в переважній

більшості спілок за цей період не утворилися нові прострочені кредити. Проблемними залишаються тільки частина кредитів, виданих у кризовий період.

– Що вплинуло на ситуацію? Невже факти зловживань, махінацій і, відповідно, проблеми з розрахунками за депозитними зобов'язаннями вже не притаманні сучасній системі кредитування?

– Пік розвитку кредитних спілок припав на 2008 рік, наприкінці якого, як відомо, це піднесення зруйнувала криза. Водночас вона виявила і позитивні, і негативні тенденції.

Коли криза почалася, ті кредитні спілки, що від початку створювалися з метою взаємодопомоги, вели помірковану політику й, незважаючи на будь-які зовнішні впливи, проводили роз'яснювальні зустрічі з вкладниками, яким пропонували зробити вільний вибір – забрати вклад або зачекати. Розраховувалися з ними більш-менш безболісно. Були такі випадки, що вкладник, який прийшов забрати свої гроші, побачивши, що йому відразу їх віддали, передумав; хтось забрав гроші на ніч і приносив наступного дня. Ці спілки, звичайно, також не легко пережили кризу, втративши близько 20 відсотків депозитів, що призвело до зменшення активів. Деякі взагалі призупинили кредитування. Утім, працівників майже ніхто не звільняв, зарплату оптимізували шляхом тимчасового переходу на 4-денний робочий тиждень, що дало змогу зберегти персонал, який готували роками. Тож загалом слід віддати їм належне: вони вистояли.

Натомість у деяких кредитних установ, що стрімко нарощували активи, не приділяючи уваги формуванню капіталу та розвивали мережу структурних підрозділів до 400, ігноруючи при цьому питання менеджменту, почалися системні проблеми. Серед таких, наприклад, можна назвати «Перше кредитне товариство». Його діяльність стала предметом розгляду парламентської Тимчасової слідчої комісії. Отже, виникла група установ квазібанківського типу, на які сумарно припадало до 40 відсотків усіх депозитів від загальної кількості кредитних спілок. Очевидно, за агресивного та стрімкого розвитку постає питання якості кредитного портфеля, якості управління. Можна сказати, що у вкладників був «нульовий поріг толерантності» до такої структури. У цьому полягає істотна відмінність між кредитними спілками та банками: в останніх до відвідувачів ставляться як до одного з черги багатьох клієнтів. У кредитних спілках, де кількість членів обчислюється сотнями тисяч, відбу-

вається те саме, тому – й нульовий поріг толерантності вкладників. Природно, що вони не змогли надовго втриматися й були виведені з ринку.

Згідно зі звітом органів МВС кількість таких спілок – близько 45, тобто 5 відсотків від загальної кількості кредитних спілок в Україні. Подібна ситуація й з банківськими установами. Щороку з ринку фінансових послуг виводиться від двох до чотирьох банків, тобто близько чотирьох відсотків від їх загальної кількості. І це нормальний процес. За статистикою, у США щороку банкрутує майже сотня банків, що для споживачів їхніх послуг залишається непомітним завдяки ефективній системі гарантування вкладів, нагляду та виведенню з ринку. Натомість у нас скандали й болісні наслідки. Можливо, тому, що це були доволі великі спілки, про них чимало йшлося в ЗМІ. Особливо на початку 2009 року піднялася колосальна хвиля негативного відображення ситуації. Не думаю, що це сталося «на замовлення», бо кредитні спілки не є конкурентні на ринку, але факт залишається фактом: вони опинилися в центрі скандалу. Як я вже згадував, реально йшлося про 45 установ, а ось про те, що 600 інших успішно працюють, – ані слова. Цікаво, що коли ми звернулися до деяких ЗМІ з проханням подати інформацію про позитивні моменти, нам запропонували за це заплатити.

– Чи повинні, на вашу думку, гарантувати вклади членів кредитних спілок? Як це питання вирішується на практиці?

– Створення Фонду гарантування для кредитних установ – одна з больових точок цього ринку, адже вкладники збанкрутілих кредитних спілок залишаються, по суті, без надії і гарантії. Ця тема серйозно обговорюється з 2005 року, коли приймали і затверджували Концепцію розвитку ринку кредитної кооперації. Нею передбачалося, що така система гарантування та відшкодування повинна існувати й участь у ній кредитних спілок має бути обов'язковою. Нині на розгляді у Верховній Раді – проект закону № 3265 «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок», якому протистоять банкіри, котрі не погоджуються з тим, щоб вкладники кредитних спілок були в тих самих умовах, що й вкладники банків.

Згідно зі звітом парламентської Тимчасової слідчої комісії в Україні налічується близько 70 тисяч вкладників кредитних спілок, які втратили свої кошти. Вважаємо, що гарантії фонду мають поширюватися на нові зобов'язання, на ті депозити, які будуть внесені після вступу кредитних спілок до такого Фонду гарантування. Кошти, втрачені в 2008–2009 ро-

ках, не можуть бути компенсовані за рахунок коштів такого фонду. Просто нехай відповідні органи державної влади (державна виконавча служба, правоохоронні органи) виконують, нарешті, свої функціональні завдання, визначені законодавством і, якщо не досягнуть результатів, шукають механізм компенсації. Хоч би там як, позиція «ПЗВ» така: **гарантування вкладів слід відмежувати від компенсації вкладів.** *Гарантування* має бути запроваджене виключно для нових вкладів по тих кредитних спілках, що стануть членами такого фонду. Закон не має зворотної дії. Крім того, виникнуть нові правила участі у фонді. Можливо, це виглядатиме як приєднання до загального банківського фонду гарантування вкладів, щоб уникнути додаткових витрат на адміністрування ще одного фонду. До слова, 23 травня у Верховній Раді зареєстровано проект закону № 10519 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантування внесків (вкладів) членів кредитних спілок на депозитні рахунки» (автор – народний депутат України Ю. Полунєєв). Документ передбачає приєднання кредитних спілок до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що діє для банків. Нині депозити всіх вітчизняних кредитних спілок сумарно становлять 1,2 мільярда гривень – це капітал одного середнього банку, що посідає 70–100-те місце в рейтингу. Це не така велика сума, щоб спільний фонд її не витримав. Наприклад, у Литві є спільний для банків і кредитних спілок Фонд гарантування вкладів. До того ж кредитні спілки перебувають під пильним наглядом Національного банку.

Для компенсації коштів потерпілим вкладникам повинен ефективно спрацювати державний апарат у вигляді або державної виконавчої служби, яка нині не може стягнути кошти, видані в кредити, або правоохоронних органів, які не притягують до відповідальності за зловживання керівництво збанкрутілих кредитних спілок.

Ми підтримуємо створення нових, цивілізованих механізмів виведення з ринку проблемних кредитних спілок. Як уже зазначалося, це нормальний природний процес.

– Наприкінці грудня 2010 року Рішенням парламентської Тимчасової слідчої комісії затверджено вже згаданий звіт щодо розслідування причин сучасного стану справ у системі кредитної кооперації. Цим документом запропоновано 12 невідкладних кроків. Які з них здійснили? Що змінилося?

– Загалом ми їх підтримуємо. Наприклад, довгоочікуване прий-

няття законопроекту № 2256 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань діяльності системи кредитної кооперації» буде ефективним для співпраці з малим і середнім бізнесом.

Натомість питання участі у платіжних системах може стати непосильною ношею для невеликих кредитних спілок, що не матимуть змоги оплатити 30 тисяч гривень за отримання ліцензії на три роки. Цю проблему можна розв'язати, врахувавши досвід тих-таки литовців: через Центральну кредитну спілку, яка має ліцензію від Національного банку, проходять усі платежі, а на кредитні спілки – членів такої спілки автоматично поширюється дія ліцензії. При цьому Національний банк досить жорстко контролює лише центральну установу.

Забезпечення доступу до рефінансування Національного банку також залишається під питанням. Кредитні спілки повинні створити свій інструмент підтримки ліквідності, роль якої на сьогодні виконує УОКС, перепрошую за тавтологію, така собі кредитна спілка для кредитних спілок, що виникла після кризи. Має бути передбачено такий державний механізм: лише в тому разі, якщо об'єднані спілці, що розподіляють ресурси всередині системи й перебувають під наглядом Нацбанку України, не вистачить власних коштів, то Нацбанк здійснює рефінансування такої єдиної організації, а вона далі – рефінансування кредитних спілок. Можна розробити механізм рефінансування кредитних спілок за рахунок коштів НБУ через уповноважений комерційний банк; опрацювати можливість надання державних гарантій під відповідну кредитну лінію Нацбанку у формі прямих гарантій або емісії державних цінних паперів.

Забезпечення реального захисту членів кредитних спілок шляхом утворення спеціального державного інституту громадських арбітра-

Добірка журналу Віче

Львівська облдержадміністрація ухвалила Обласну програму енергозбереження на 2009–2012 роки. Вона спрямована лише на фізичних осіб і передбачає щомісячне відшкодування з обласного бюджету 15-відсоткової ставки за кредитами, наданими на реалізацію заходів з енергозбереження. Відшкодування відсотків здійснюється на підставі Генерального договору про співробітництво між головним розпорядником коштів обласного бюджету, передбачених на фінансування заходів з енергозбереження, та кредитно-фінансовою установою.

Усім без винятку фінансовим установам області запропонували такий механізм: кожен мешканець області в себе вдома за рахунок кредитних коштів може замінити дерев'яні вікна на пластикові, встановити індивідуальне опалення,

а також зовнішнє чи внутрішнє опалення будинку. Відповідальність за цілкове використання бюджетних коштів за кредитами покладено на фінансову установу. На початку до програми приєдналися деякі банки, але вже через декілька років їм стало не цікаво і майже всі вони відмовилися, бо максимальна сума кредиту відповідно до програми – не більш як 10 тисяч гривень. Лише регіональний банк «Львів» та «Ощадбанк» продовжують активну співпрацю, а решту таких кредитів надають кредитні спілки. Обласна програма компенсацій передбачає дуже ефективний стимул: у разі прострочення бодай одного платежу компенсація припиняється. Тож кредити погашають сповна. Кредитні спілки під час кризи навіть встановлювали знижені відсоткові ставки за кредитами на енергозбереження. На цю програму спрямовують від 5 до 7 мільйонів гривень, суми для бюджету не надто великі, зате вже на тисячі пішов облік сімей, які утеплють свої будинки. Як наслідок нині у Львівській області набагато менше споживають газу. Тож і власна кишеня не потерпає, і держава виграє. Економія ресурсів сприяє стимулюванню місцевого виробництва. Торік декілька райрад області зголосилися надавати додаткову компенсацію до тієї, що виділяли з обласного бюджету. Крім того, програма передбачає збільшення компенсацій у разі переходу на змішані форми опалення, наприклад, газ-дерево, газ-вугілля, газ-електрика. Так заохочують шукати альтернативні джерела енергії.

жив нині вже обговорюється під егідою Світового банку. Розглядається також можливість запровадження процедури вирішення фінансових суперечок за посередництвом інституту фінансових омбудсменів. Це вже польський досвід.

Не можна допускати зловживання правом як особами-кредиторами, так і особами-споживачами кредиту. Ненадання вкладникам інформації про вартість, строки та умови фінансових послуг є серйозною проблемою в Україні. Більшість кредиторів, особливо серед банківських установ, до моменту укладення договору не виконують вимоги щодо надання потенційному позичальникові інформації про реальну відсоткову ставку.

Інколи, дбаючи про захист прав споживачів, на жаль, забувають і про права кредиторів. Є групи юристів, які розробили тисячі способів, щоб роками не платити по кредитах: оголошення про списання боргу, повернення кредиту розповсюджені по всій країні. На мою думку, за рекламу таких послуг необхідно карати так само, як і за зловживання з відсотковими ставками, ненадання

правдивої інформації про кредитні ставки.

Ви колись чули про банки, які вчили б своїх клієнтів рахувати відсотки або складати сімейний бюджет? Дослідження з фінансової грамотності вражають: українці здебільшого зовсім не вміють рахувати гроші чи відсоткову ставку. Але найчастіше вони самі не бажають цього вчитися! Тому спілки почали інтенсивно проводити курси фінансової освіти і для всіх охочих, особливо в західному та східному регіонах України.

Поточний рік буде насичений подіями. Зокрема, для Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» одним із основних завдань на 2012 рік є створення механізмів мінімізації низьких ризиків у роботі її учасників. Якщо говорити про Українську об'єднану кредитну спілку, то 2012-й – другий рік роботи реорганізованої УОКС. І наше завдання – розробити механізми переказу й залучення коштів поза системою кредитних спілок для підтримання їхньої ліквідності в разі негативних подій на ринку фінансових послуг і загалом у державі.

Міжнародний день кооперативів

1994 року Генеральна Асамблея ООН, визнаючи, що кооперативи стали одним із необхідних факторів соціально-економічного розвитку, запропонувала щорічно відзначати цей день у першу суботу липня.

С. Ф.

